

– відчуває свою інтелектуальну неспроможність. У Михайлини Коцюбинської такого комплексу немає, хоча й вона на сторінках своєї книжки пише, що заздрить «білою» заздрістю молодим, перед якими відкрите все знання, які не відають, що таке деформація знання, його обмеження й ідеологічний штамп. Мені здається, що останнє твердження дещо перебільшене. Адже за будь-яких обставин над науковцем завжди тяжіє певний канон або, простіше, мода: на ідеї, концепції, методи, терміни, зрештою, на саму манеру висловлювання, ще простіше – на сам спосіб мовлення й мову. На сьогодні переоцінка цінностей із присмаком скандалу є в Україні основним інтелектуальним методом або дискурсом. Йдеться, звичайно, про дискурс інтелектуалів-гуманітаріїв. До речі, останнім годилося б позаздрити своїм колегам фізикам чи хімікам – адже точні науки фактично не реагують на ідеологію, тут усе на поверхні: є відкриття або, навпаки – його немає. Тож Михайлині Коцюбинській зовсім не треба шукати якихось виправдань, начебто її ерудиція не на рівні. Хоча літературознавство й не фізика, хоча в літературознавстві значно легше займатися різного роду маніпуляціями, проте читача все одно не ошукати. Він добре знає, що йому читати цікаво, а що нецікаво, чому він вірить, а чому не вірить, що є аргументом, а що є бездоказовим. Мене особисто книжка Михайлини Коцюбинської переконала в тому, що український епістолярний жанр є, що жанр цей цікавий, несподіваний і таїть у собі чимало відкриттів.

Роксана ХАРЧУК

Соломія Павличко. Листи з Кисва. – К.: Видавництво Соломії Павличко «ОСНОВИ». – 2000. – 160 с.

До українського читача «Листи з Києва» Соломії Павличко прийшли тільки тепер – через вісім років після того, як їх було видано англійською в Канаді, і через десятиліття потому, як вони писалися серед бурхливих київських подій 1990–91 років.

Смію висловити еретичну, на перший погляд, думку – добре, що сталося саме так. У час, коли ці листи писано, їх, скоріш за все, було б сприйнято як суто публіцистичний репортаж про перші яскраві й, водночас, дуже суперечливі кроки українського «державотворення». Сьогодні ж канва карколомних політичних подій вже не так заступає головне – особистий погляд Авторки на світ, на Україну межі 1980–90-х, і на саму себе...

А трагічно передчасний відхід Соломії Павличко зробив ці глибоко особисті тексти не так посланнями конкретному адресатові, на той час – директорові Канадського інституту українських студій в Едмонтоні Богданові Кравченку, як, у певному сенсі, – листами у вічність від однієї з кращих представниць української інтелектуальної еліти нашої доби.

Листи охоплюють десять надзвичайно насичених місяців української історії. Перший з них було написано 12 травня 1990 року – відразу після повернення Соломії з лекційного семестру в Канадському інституті українських студій. На щастя, першим і єдиним листом не обмежилося, і ми

отримали книгу, яку, вочевидь, поставлять колись у рівень із кращими набутками нашого епістолярного й мемуарного жанру.

У короткій передмові до київського видання листів Б. Кравченко наголосив: *«Соломія писала їх із двох причин: по-перше, їй було за новину працювати на привезеному до Києва комп'ютері, на якому набагато легше писати. По-друге, вона гостро усвідомлювала, що українській літературі бракує особистого голосу (мемуарів, листів тощо), і прагнула надолужити цю нестачу».*

Комп'ютер став для Соломії символом якості, доти немислимої для літератури, привченої до захлавних книжок і каганцювання. Як неабияку прикрість описує вона випадок, коли київське видавництво зажадало передрукувати на машинці ідеально віддрукований на принтері текст – щось не відповідало вживаним тоді радянським стандартам. Схоже, для неї це стало наочним символом конфлікту двох стилів життя – загумінково-радянського і розкутого, скерованого на ефективність і результат, західного.

Але й друга з названих Б. Кравченком причин – брак в українській літературі особистого голосу сучасника подій, який дорівнювався б голосові з листів Шевченка, Лесі Українки, Куліша чи Стуса – важила для амбітної Авторки аж ніяк не менше.

Із найперших рядків першого листа Соломія прагнула бути сумлінним, але ніяк не безстороннім літописцем. Ось як вона описує власне повернення з Едмонтонна із промовистими й важливими для розуміння доби деталями: *«В перший же день на роботі на мене буквально накричала зав. відділом кадрів нашого інституту. Як це я могла поїхати, не отримавши дозволу від Президії Академії. Я одержала паспорт у Спілці письменників. За це клерк з Академії розпорядився нашій дирекції відібрати в мене зарплату, і мої друзі Дзеверін і Жулинський (тоді – директор і заступник директора Інституту літератури АН УРСР) покійно це виконали. ...мені намагаються нагадати, що я не професор, як в Едмонтоні, а кріпачка, як за часів Шевченка».*

Лише в одному абзаці маємо розкішний сюжет для майбутнього фахівця з мікроісторії, – про ієрархію і субординацію в пізньототалітарному суспільстві доби розкладу, про панівні стереотипи й уявлення про мораль.

Тема «фемінізму Соломії Павличко» варта окремих досліджень, адже саме з її іменем пов'язують початок українського фемінізму взагалі. Але фемінізм найменше був для неї модною західною теорією. Феміністкою Соломію зробило загострене почуття справедливості й те реальне становище українського жіноцтва, до якого Авторці судилося належати.

Словосполучення «патріотична наука» було для Соломії Павличко очевидним оксюмором. Наука може бути об'єктивною, або ж не наукою взагалі. Інша річ, що патріотом повинен бути сам учений, однак цей патріотизм (у фаховій діяльності, поза суто громадським життям) мав

виявлятися виключно в прагненні піднести українську науку до рівня високих світових стандартів.

Однак найбільше місця в листах Соломії Павличко належить таки політиці. Тут маємо уважний і дуже проникливий погляд на знаменні для нашої історії події – початок роботи демократично обраного парламенту XII скликання, ухвалення Декларації про державний суверенітет, тиск «центру» на Київ із вимогою негайно підписати союзну угоду – й багатотисячні демонстрації та студентське голодування у відп. відь... Дано блискучі за проникливістю характеристики десяткам діячів політичної сцени того часу (з дивовижною точністю підтверджені наступними подіями, про які Авторка на час написання листів не могла здогадуватися).

Але найголовніше – у «Листах» прекрасно передано атмосферу тогочасного Києва з його політичною наелектризованістю, порожніми полицями магазинів, де вітрини було прикрашено першими порнолистівками, з чергами блідих і втомлених людей за «синюшою ковбасою», – і постійними розмовами на теми Чорнобиля й можливого військового путчу: *«Моя сусідка – балетмейстер нашого оперного театру – сказала мені вчора, що військового перевороту, мабуть, не буде. Подумати тільки – про що розмовляють при зустрічі в Києві дві жінки – літературознавець і балетмейстер»*.

Останній лист книги завершується фразою: *«де є рух, є якась надія»*. Сьогодні здається, що цими словами невтомна трудівниця й блискуча дослідниця, палка патріотка і, водночас, людина, відкрита для усіх свіжих віянь і нових ідей світу, Соломія Павличко прагне підбадьорити нас у ці «підлі і скупі часи», коли більшість набутоків початку дев'яностих виявилось змарновано. *«Я не знаю, що буде з нами всіма і з усією цією державою завтра..., але впевнена, що буде щось інше, ніж учора»*. А що саме станеться – це вже залежить від нас, сьогоднішніх читачів листів Соломії Павличко.

Максим СТРІХА

Pawel SMOLECKI. Pochywek dla rezuna. – Wołowiec: wyd. Czarne. – 164 s.

Книга репортажів Павла СМОЛЕЦЬКОГО «Поховання для різуну» справляє на українського читача надзвичайно сильне враження – і за своїм безконечно трагічним змістом, і за своєю інтонацією. Стільки ж меланхолійною, скільки й стриманою, нібито «об'єктивною».

Публіцист відомої своєю громадянською заангажованістю «Газети виборчої» подає страхітливий пейзаж польсько-українських, скажімо так, взаємин доби війни та повоєнних років. Для західноукраїнської свідомості той «пейзаж» був життєвою реальністю, а для наддніпрянського українця, приспаного, з одного боку, офіційним «інтернаціоналізмом», а з іншого, обрядовим «інтелігентським» полонофільством радянських часів, тогочасний польсько-український конфлікт був фактично невідомим.